

166/2018/Ált.

T Á J É K O Z T A T Ó

- a Megyei Közgyűléshez -

**a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára
tevékenységéről**

Tisztelt Megyei Közgyűlés!

A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára tevékenységéről az alábbiakban szeretnék tájékoztatást adni.

A levéltár, mint a megyei iratok őrzője

A vármegye kialakulása és működése, az írásbeliség általánossá válása sok évszázaddal ezelőtt szükségszerűvé tette a levéltár létrejöttét. A kezdetben még az alispán ládájában elférő iratok az évszázadok alatt sokasodtak, előbb egy kisebb szobát, majd több helyiséget, mára pedig több épületet is megtöltenek. Mint ahogy az igazgatás változott, úgy alakult át a levéltár funkciója is. Ma már nem a megyei hivatal része, hanem önálló, az írott források őrzése, kezelése mellett tudományos kutatást és kulturális-közművelődési feladatokat is ellátó közgyűjtemény. A „titkok tárából” nyitott, szolgáltató intézménnyé váló levéltár a megye jelenében való szerepvállalása mellett a Szabolcsban, Szatmárban, Beregben élők múltja őrzésének egyik legfontosabb letéteményese.

A levéltár, mint a nemzet emlékezeté méltán tartott mindig számot a megye iránt felelősséget érzők részéről a figyelemre, mert mint egyik ajándékba kapott iratban olvasható: „Aki múltjára érzéketlen, szebb jövőre érdemtelen.” A 20. század elején egyre nagyobb figyelem fordult a levéltárra. Ekkor már nemcsak a közhivatal látta a nélkülözhetetlenségét a régi megsárgult lapoknak, hanem az akkor szükséges család-, származás-, nemességigazolás is elképzelhetetlen volt nélkülük.

1950-ben a történelem viharai miatt gyökeresen megváltozott a levéltárak helyzete. A szomszédos vármegyék nagy része ugyanis a határon túlra került, itt maradt irataikat pedig az önálló intézménnyé vált, állami fenntartásba vett Szabolcs megye levéltárában helyezték el. Így létrejött a Nyíregyházi Állami Levéltár, amely Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár néven 1968-ban megyei fenntartásúként továbbra is a nyíregyházi megyeházán kapott helyet. Az iratok elhelyezési problémáját az 1970-es évek eleji döntés oldotta meg: a volt pénzügyigazgatóság épületének emeletén kapott helyet a múzeum, a földszintre pedig beköltözhetett a levéltár. Itt már könyvtár- és kutatószobát is kialakítottak. A folyamatos gyarapodás miatt új raktárakat kellett nyitni Nyíregyházán és Nyírtelek-Varjúlapon. A levéltár életében nagy fordulóponthoz vezetett, hogy 1999 októberében önálló épületrészt kapott az Iparkamarával közös Széchenyi u. 4. sz. alatt. Sajnos a raktárkapacitás ezáltal sem nőtt jelentősen és a ma már több, mint 8 kilométernyi iratanyag elhelyezése jelentős gondot okoz. A megyebeli iratképzőknél (önkormányzatok, igazságügyi és rendvédelmi szervek, állami iskolák, a térség életét meghatározó gazdálkodó szervek, közhasznú egyesületek stb.) kint lévő és törvény szerint átadandó, hasonló mennyiségű irat átvétele pedig újabb raktár kialakításával válna csak lehetővé.

Az új épület azonban már inkább megfelel a funkcionális feladatoknak. A könyvritkaságokat is magába foglaló, 23 ezer kötetes zárt szakkönyvtár és kutatóterem otthont ad a különböző programoknak is. A 2014-ben záródott TIOP pályázatnak köszönhetően a levéltár-pedagógiai foglalkozásokat speciálisan kialakított, informatikailag is felszerelt oktatóteremben tarthatjuk.

Szükség volt a változásra, hiszen a levéltárak is a paradigmaváltás időszakát élik, a zárt „titkok tárából” nyitott közgyűjteménnyé váltak azáltal, hogy társadalmi igény jelentkezett az iratokba való betekintésre, a kutatásra, a forráskiadványok, tanulmánykötetek megjelentetésére, előadások tartására. A könyvkiadás elindítása dr. Gyarmathy Zsigmond, a nyitás és szolgáltató levéltárrá válás dr. Nagy Ferenc igazgató nevéhez fűződik.

Feladataink

1. A történeti értékű iratok őrzése

A Szabolcs vármegyének a 14. századtól fennmaradt iratait magába foglaló levéltára fogadta be 1950-ben a 20. századi történelem viharai által megtépzott szomszédos megyei levéltárakat. Szatmár vármegyének Nagykárolyból Szatmárnémetibe, onnan Zajtára, majd Mátészalkára

került szállított iratai között voltak 16. századtól kelt jegyzőkönyvek, nemességi iratok, összeírás-töredékek, az alispán, a szolgabírák és a közigazgatás különböző tisztségviselőinek iratai. A régi megyei levéltár másik részét Kolozsvárra vitték és volt, ami Szatmárnémetiben maradt. Szatmár levéltára magában foglalta az 1876-os megyerendezés során oda csatolt Kővárvidék iratainak töredékét is. Bereg, Ung és Ugocsa megye történetének néhány doboznyi 20. század eleji iratát őrizzük. Az 1960-as évektől ez a történeti levéltár gyarapodott az egyesített új megye falvainak és városainak háborús pusztítást túlélte dokumentumaival, a régió életében jelentős szerepet játszó családok és személyek okleveleivel, leveleivel, később az igazságügyi és gazdálkodó szervek, majd az egyházi iskolák, megszűnt egyesületek irataival. Gyűjteményünk fontos részét képezi Nyíregyháza irategyüttese. Országosan is jelentős a szövetkezeti iratok fondőcsoportja. A levéltár már ekkor kinőtte raktárait, így sajnos nem minden megszűnt iratképző dokumentuma kerülhetett be hozzánk – ezek ma ki tudja hol lehetnek! A mielőbbi iratbefogadásra Nyírtelek-Varjúlaposon találtak helyet az intézmény akkori vezetői, fenntartói. Előbb egy régi kúriából átalakított iskolában, majd egy raktárépületben alakítottak ki raktárakat. Azokat a körülményeket, amelyek szükségesek lennének (állandó hőmérséklet, alig ingadozó páratartalom) azonban nem tudták biztosítani – és sajnos ma sem tudjuk a szükséges technikai eszközök beszerzéséhez és üzemeltetéséhez nélkülözhetetlen forráshiány miatt. Emiatt az iratok rendkívül nagy veszélynek vannak kitéve. Állandó harcot folytatunk a kiszáradás és szétmorzsolódás, valamint a nedvesség miatti sokféle gomba, penész romboló hatása ellen. Hasonlóak a körülmények a nyíregyházi két külső raktárunkban is. A szakfelügyelet rendszeres időközönként végzett felmérése során azt tudjuk megállapítani, hogy ezek a szükségraktár kategóriába sorolhatóak, az iratok állagvédelme érdekében mielőbb vagy optimalizálni kell a helyzetet vagy új, megfelelő raktárlehetőséget lenne célszerű találni.

Mint ahogy napjaink irataiért is felelősek vagyunk, folyamatosan ellenőrizzük és szakmai tanácsadással segítjük a megyebeli iratképzőket. Ezt a munkát, valamint az iratkezelési szabályzatok véleményezését, elfogadását a közigazgatási hivatalok esetében a kormányhivatal munkatársaival együtt végezzük. Bár saját körülményeink sem ideálisak, de azt tapasztaltuk, hogy az illetékességi körünkbe tartozók közül a polgármesteri hivatalok többségénél még rosszabbak a körülmények. Van, ahol egyáltalán nem törődnek az irattárral, máshol helyszükére hivatkozva méltatlan helyekre: udvari fészerekbe, nedves pincékbe dobálják le a „rég, sárga, poros papírokat”, ahol aztán a penész gondoskodik a pusztulásukról. Menekítettünk be olyan iratokat, amelyek annyira fertőzöttek, hogy csak elkülönítve tudjuk őrizni őket, és várjuk, hogy mikor kaphatunk sok millió forintot, amiért fertőtleníteni-restauráltatni lehet az egyébként községtörténeti szempontból fontos dokumentumokat. Bízunk benne, hogy mindenki, akinek lehetősége van a probléma megoldását előmozdítani, tudja, hogy megyénkben az új raktáron a 20. század második fele írott forrásainak megmaradása múlik. A raktárhány miatt elpusztuló iratok soha többé nem pótolhatóak, dokumentumok nélkül pedig csak fikciókon alapulhat majd a történelem. A közösségük iránt felelősséget érző szakemberek, polgármesterek, jegyzők hozzánk hasonlóan szeretnék nálunk biztonságba tudni irataikat, hiszen a polgármesteri hivatalok szervezeti átalakulása, a személyi változások, a költözések miatt még inkább veszélyben vannak a régebbi iratok. Napjainkban pedig gyakran megtapasztalhatják, hogy mit jelent a településük lakóinak az a kis kockás füzet, vagy doboznyi irat, amelyik a hadigondozottakról szól. Ha gondosak voltak elődeik, akkor az irattárunk polcáról csak le kell most emelni, ha pedig nem, akkor pedig bizony sokan esnek el attól a segítségtől, amely jogosan megilletné őket.

Mielőtt 2012 októberében a Magyar Nemzeti Levéltár tagintézménye lettünk, a Megyei Közgyűlés, mint fenntartó törekedett a probléma megoldására. Az akkor tervbe vett laktanya-átépítés ma már éppen úgy nem tűnik reális lehetőségnek, mint más nyíregyházi laktanya levéltári raktárrá alakítása, így tovább keressük az irattárolásra megfelelő, vagy kis költséggel átalakítható, városi vagy város környéki ingatlant – köszönettel véve bárki jó szándékú tanácsát, ajánlását, segítségét.

Törvényi alapfeladatunk, az iratok biztonságos őrzése, tárolása és megfelelő kezelése napjaink informatikai forradalma miatt is nagy kihívás számunkra. A számítógép használatával a digitalizálás általánossá válása, az on-line információcsere és adattovábbítás nemcsak a szolgáltatások kibővülését jelenti, hanem újabb és újabb adatvédelmi kérdéseket vet fel, nem is beszélve az informatikai infrastruktúra folyamatos megújulásának szükségességéről, amellyel nem tudunk lépést tartani. Az elektronikus iratkezelés általánossá válása szükségessé teszi az évszázados iratőrzési gyakorlat újragondolását is. A számunkra legfontosabb történeti értékű források archiválása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése mellett ma már nélkülözhetetlen feladatunk a hozzáférhetőségről való gondoskodás is. Ennek kidolgozása a Magyar Nemzeti Levéltárban most van folyamatban.

2. Az őrzött iratok feldolgozása

A levéltárba került iratok között különböző rendezettségűek vannak. Azokat, amelyeket korábban tömegesen szállítottak be, vagy „bemenekeztünk”, legalább alapszinten rendezni kellett ahhoz, hogy a megfelelő előkészítés után biztosítani tudjuk. Ma már az a cél, hogy a fondok áttekinthetőek legyenek, ezért a középszintű rendezésre törekszünk. Azoknál az iratoknál, amelyeknek a kutatottsága megköveteli, darabszintű rendezést végzünk. Az iratok rendjének kialakítása nagy szakmai hozzáértést igényel. Az iratképző működésének ismeretén túl az egyes irattípusok sajátosságait, információ- és forrásértékét is ismerni kell. A legrégebbi, 1290 táján kelt oklevéltől kezdve a különböző kézirásos dokumentumokat el kell tudni olvasni latinul, németül, szlovákul – de sok esetben a magyar nyelvű iratolvasás is rendkívül nagy gyakorlatot és ismeretet igényel. Mindezek miatt a levéltárban nem a mennyiségi, hanem a minőségi munkára kell törekedni. A szakszerű rendezés alkalmanként együtt jár a körültekintő selejtezéssel és minden esetben megköveteli jegyzékek készítését. Az iratfeldolgozás, amely a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatójának jóváhagyása alapján éves terv szerint történik, ma már programkompatibilis kell, hogy legyen. A levéltárak egységes nyilvántartó rendszere, a scopeArchive teszi majd lehetővé az egységes adatrendszeresítést, illetve biztosítja kellő szintű feldolgozás esetén a levéltári jegyzékek internetes elérését a kutatók számára. A virtuális kutatás lehetősége is formálódik: a digitális levéltárak létrehozásával akár otthonról is elérhetőek lesznek egyes iratok, az adatbázisoknak köszönhetően könnyen megtalálhatóakká válnak a keresett adatok.

A Magyar Nemzeti Levéltár digitalizálási stratégiáját szem előtt tartva – technikai körülményeinkhez mérten és a pályázati lehetőségeket felhasználva – a mi levéltárunkban is folyamatos a digitalizálás és az adatbázis építés. Fontosnak tartjuk a legrégebbi oklevelek és iratok digitális formában történő archiválását, hiszen állományvédelmi okok miatt ezek használatát így számítógépen tudjuk biztosítani a kutatók számára. Az oklevelek MNL-es adatbázisban történő feldolgozása jelenleg is folyik. Saját honlapunkon, a www.szabarchiv.hu-n megjelenő adatbázisaink egy részéhez is kép formátumban csatoljuk a forrást. A feudális összeírások adatbázisában a 18. századtól 1848-ig kelt, magyarul és latinul írt conscriptiók között böngészhet az érdeklődő. A korszak forrásaiból tematikus válogatásokat is kínálunk a Rákóczi-tárban és az 1848–49-es blokkban. A 19. század második feléből Nyíregyházát és a színház történetét ismerhetik meg a honlapunkra kattintók. Napjainkban egyre nagyobb figyelem fordul a 20. század eseményei felé. Úgy gondoljuk, hogy a levéltárak feladata az évfordulós események méltó ünnepléséhez a múlt objektív feltárását lehetővé tevő írott források megismertetése. A Magyar Nemzeti Levéltár tudományos projektjein belül, főként az NKA támogatásával jöttek létre azok az adatbázisok, amelyek ezt a célt szolgálják. Így közreadtuk az 1950–1990 közötti megyei vezető testületek, a tanács és a vb napirendi pontjait, virtuális emlékoszlopot állítottunk a megyéből elhurcolt zsidók névsorának összeállításával – ebben a munkában, amelyben segítségünkre voltak a települések is, védnökséget vállalt a megyei közgyűlés elnöke és a kormány megbízott is. Külön figyelmet érdemel a világháborús adatbázisunk. Megkezdjük az első világháborús hősök névsorának anyakönyvi kutatáson alapuló pontosítását. Jelenleg ez a munka az MNL koordinálásával új, országos adatbázis

készítésével egészül ki. A második világháborúról több adatsort is összeállítottunk, de ez a munka is folyamatban van még. A kéziratos térképek adatbázisában közel félezer térképünk kapott helyet. A digitalizált térképek a levéltárak közös honlapján is elérhetőek. A megyei archívumokban olvashatóak a megyék legfontosabb alapforrásai és a települések számára érdekes és hasznos, kevésbé ismert iratok.

A reformáció 500 éves évfordulója alkalmából feltárt irataink az MNL reformációs aloldalán érhetőek el. Intézményi honlapunk mellett üzemeltetjük a Nyíregyháza Kutatóinak Virtuális Klubját a www.nyirkuvik.hu elérhetőségen. Itt a források és tanulmányok mellett közreadjuk az aktuális kulturális programok meghívóit is. Ebben az évben ez a honlapunk megújul. A harmadik honlaprészünk a Nyíregyházi Egyetem és a Jósa András Múzeum szakkönyvtárával, valamint a Kállay Rudolf Orvostudományi Szakkönyvtárral közösen működtetett www.olvassokat.hu/leveltar. Itt a könyvajánlókon, bibliográfiákon kívül elérhetővé tettünk a szakkönyvtárunk egyik különös gyűjteményeként kezelt iskolai évkönyveket is. A levéltárak közös és a Magyar Nemzeti Levéltár portálján is hírt adunk rendezvényeinkről.

3. Szolgáltató levéltár

Ügyfélszolgálatunk a hét minden napján fogadja a levéltári iratok közül másolatot, adatot, információkat kérőket. Megkeresést a formai követelmények mellett elfogadunk postai levélben és e-mailben is. Fordulnak hozzánk megkeresésekkel bizonyítványmásolatért, építési iratokért, munkaidő igazolásokért, továbbá gyakran adunk különböző témában hivatali és kutatói tájékoztatásokat. Az elmúlt években sokan kerestek meg bennünket segítséget kérve a háborúban elhunyt, megrokkant katona és civil elhurcolt elődeik, rokonaik felkutatásához. A megkeresést nehezíti, hogy a 20. század második felének iratai részben feltáratlanok, részben pedig a varjúlaposi külső raktárunkban vannak, ahova nem tudunk mindennap kijárni, illetve a raktárak is fűtetlenek, így a hideg beálltával a kollégákat próbára teszi a hőmérséklet is. Az elmúlt évben közel kétezer ügyet intéztünk el – most február közepéig a hadigondozási kérelmek megszorodása miatt már 400 iktatott ügyünk van! Az ügyfélszolgálati munkában szinte minden kolléga részt vesz, hogy minél sikeresebb legyen a kutatás és minél gyorsabban megkaphassa az ügyfél a választ.

Kutatószolgálatunk a hét három napján munkaidőben, egy nap pedig hosszabbított nyitva tartással áll minden érdeklődő rendelkezésére. Munkatársaink szakmai tanácsokkal segítik a kutatók munkáját. Legtöbbször családjuk, illetve településük története iránt érdeklődnek. Külföldről érkező vendégeinkkel angol, német, szlovák, orosz, ukrán nyelven kommunikálunk. Szolgáltatásaink közül a legnépszerűbb a fotójegy ellenében saját géppel történő fényképezés. Kutatóink rendelkezésére áll a levéltárak belső hálózatán elérhető országos anyakönyvi adatbázis és a szakkönyvtárunk állománya.

Évente az intézményünkben személyesen megforduló közel 400 ügyfél és 600 kutató többsége dicséri kollégáink segítőkészségét, szakmai hozzáértését, türelmét, intelligenciáját. Az ügyfélszolgálat vezetője Barna Melinda, a kutatószolgálaté Czapárné Helmecci Alíz. Tudatosan törekszünk arra, hogy minél komfortosabb körülmények között fogadjuk a hozzánk betérőket és minél hatékonyabban legyünk a segítségükre, illetve kutatóinknak, rendezvényeink látogatóinak biztosítsuk a kulturált szabadidő eltöltését, a helytörténeti ismeretszerzést.

4. Tudományos tevékenység

a. Levéltári Napok

A Nyíregyházán működő levéltár sajátos helyzetben van, hiszen több megyének csupán irattöredékét őrzi. Azok történetének kutatása a nemzetközi kapcsolatok érvényesítése, a romániai, kárpátaljai és szlovák közgyűjteményekkel, kutatóintézetekkel, egyetemekkel való szakmai együttműködés nélkül elképzelhetetlen. Az intenzív kapcsolatfelvétel a határon túli kollégákkal dr. Nagy Ferenc igazgatósága alatt indult el. A levéltár akkori munkatársainak Beregszászban és Kolozsváron folytatott kutatása mellett igyekezett fórumot is teremteni a legújabb eredmények közzétételének, ezért szervezte meg a levéltári napokat. Minthogy ma is

törekszünk az innováció mellett a hagyományok megőrzésére, minden év őszén megrendezzük azt a 2 napos nemzetközi konferenciát, amelyen a Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa és Kővár vidék múltját kutató levéltárosok, történészek, egyetemi, főiskolai oktatók, néprajzosok, muzeológusok, amatőr kutatók beszámolhatnak kutatási eredményeikről. A levéltári nap ünnepi megnyitóján adjuk át iratajándékozóinknak és szponzorainknak a Pro Archivó-émléklapot és hirdetjük ki a nyíregyházi tudományos műhelyek közös helytörténeti pályázatának eredményét. A 2. napi programban meglátogatunk egy-egy olyan közgyűjteményt, ahova magánemberként nehezen jutnánk el. A levéltári napok tudományos konferenciái tematikusak. Megtiszteltetés számunkra, hogy a Megyei Közgyűlés is támogatandónak ítéli az országos viszonylatban is egyedi nemzetközi konferenciát, amit általában a Bessenyei Díszteremben tartunk. Az idén is számítunk figyelmükre, amikor az első világháború végére emlékezünk hazai, valamint kárpátaljai, német, osztrák, román, szlovák előadóink segítségével. A tanácskozást követően dr. Rémiás Tibor múzeumigazgató úr vezetésével emlékutatót szervezünk Galíciába. Mivel a rendezvényeket saját költségvetésből finanszírozni nem tudjuk, a kiadásokat pályázatból – általában NKA támogatásból – fedezzük. A rendezvény kísérő programjainak szervezéséhez a társintézmények mellett ebben az évben a Vasvári Pál Gimnázium is hozzájárul. A program szakmai védnöke a levéltár szakmai munkáját hathatósan támogató, Pro Archivó-émléklapos dr. Barabás László, Ausztria tiszteletbeli konzulja.

b. Tudományos projektek

A Magyar Nemzeti Levéltár és tagintézményei igyekeznek hozzájárulni az aktuális történetkutatás eredményeihez azzal, hogy tematikus forrásfeltárást végeznek, az évfordulókhoz és ünnepekhez kapcsolódóan pedig különböző programokat szerveznek. A közös tudományos projekteknek köszönhetően azonos szempontok alapján az egész országra kiterjedő kutatás folyik, amelynek eredményei a megyei levéltárakban és az országos rendezvényeken is nagy érdeklődésre tartanak számot. Ennek a munkának köszönhetően vált megismerhetővé több, eddig a levéltári raktárak mélyén lapuló forrás és adat a holokausztról, a világháborúkról és a hősi halált haltakról, az 1944-ben málenkij robotra elhurcoltakról, 1956-ról, a román 20. századi történetéről. A reformáció évfordulója alkalmából diákprogramok sora hozta közelebb a múltat a jövő nemzedékéhez. A projekt keretében alakítottunk ki együttműködést a református egyházzal és iskolával, valamint az evangélikus egyházközséggel. Ez utóbbi munka eredményeként jelenhet meg hamarosan a 19. század első felének egyház- és várostörténetét újabb adatokkal gazdagító forráskiadvány.

c. Könyvkiadás

Az első könyvek dr. Gyarmathy Zsigmond igazgató szerkesztésében 1976-tól jelentek meg. Az 1990 utáni évek jelentették a fénykort: volt olyan év, amikor több könyvet adott ki a levéltár (forrásközléseket, tanulmányköteteket, évkönyveket, iratjegyzékeket). Az öt sorozatban és a sorozaton kívülként megjelenő kötetek szerzői nemcsak levéltárunk munkatársai, hanem magyar és határon túli, régiókkal foglalkozó kollégák.

Kiadványaink eljutnak a köz- és levéltári könyvtárakba, valamint a kutatóhelyekre, múzeumokba, valamint elérhetőek saját honlapunkon, továbbá a Hungaricana portálon. Ebben az évben az evangélikusokkal közösen kiadandó két könyv mellett NKA támogatással jelenhet meg az 1950-es években a megyebeli romákról készült fotóalbum, valamint az évkönyv legújabb kötete.

4. Kulturális kapcsolatok, közfeladatok és közművelődés

Több, mint negyedszázada a városban, megyében tevékenykedő, helytörténeti kutatást folytató hazai és határon túli levéltárosok, történészek, muzeológusok, néprajzosok, irodalom-, művészet- és művelődéstörténészek, tanárok, papok, jogászok, amatőr helytörténészek, iratajándékozók előadásaival, a velük folytatott beszélgetések során igyekeztünk rávilágítani, hogy milyen forrásokat őrzünk és ezekben milyen információk rejlenek a múltból. Több

sorozatot is indítottunk. Mivel csak a kutatóteremben tudunk 30 érdeklődőnél többet fogadni, ezért a programokat általában havonta egy-két alkalommal lehetőleg a kutatói szünnapra, hétfőre szervezzük. A „*Múltról mindenkinek*” a város-, megye-, családtörténeti előadások, beszélgetések mellett évfordulós megemlékezésekre, kötetbemutatókra is megfelelő keretű szolgál. A „*Beszélgetések a 20. századról*” sorozat indításával az volt a célunk, hogy ráirányítsuk a figyelmet közelmúltunk szemtanúira, a témával foglalkozó levéltárosokra, történészekre, továbbá a forrásalapú megközelítésekre, elemzésekre. Ezeken az alkalmakon a felnőtt érdeklődők mellett rendszerint sok a középiskolás diák, reprezentálva, hogy a karnyújtásra lévő történelmet még nem foglalták össze olyan szintetizáló munkák, amelyek teljes képet adnának a 20. századi történésekről, és így több olyan esemény van még, amelyről újabb és újabb ismeretet igényelnek a múlt iránt érdeklődők. Az „*Arcok és könyvek a történettudomány műhelyéből*” sorozat programjain megismerhetik a résztvevők azokat a történészeket, akiknek a munkáit forgatják. Itt ajánljuk azokat a szakkönyveket, amelyek új megközelítésben, olvasmányos stílusban, információ-gazdagon, forrásalapú feldolgozással járhatnak hozzá ismereteink bővítéséhez, szemléletünk formálásához. 2017-ben 23 közművelődési rendezvényt tartottunk, amelyen összesen 1030 fő vett részt. 12 kiállítás megrendezésében vettünk részt, amelyek közül kettő intézményünkön kívül volt, összesen 2932 látogató tekintette meg a kiállításokat.

A programok szervezéséhez sok segítséget kapunk társintézményeinktől. A Nyíregyházán működő két egyházi levéltárral egymást segítő szakmai kapcsolatban állunk. A tanácsadás és együttműködés mellett törekszünk egymás megismertetésére, a kutatók tájékoztatására. A szomszédos Jósza András Múzeummal 1972-től 1999-ig, amíg át nem költöztünk a levéltár jelenlegi helyére, egy épületben működünk, és minden rendezvényünket a múzeum nagytermében tartottunk. A személyes kapcsolatnak és a gyűjtemény hasonlóságának köszönhetően is éveken át együtt szerveztünk több kiállítást, konferenciát. A Múzeumok Éjszakájához Levéltárunk délutánja c. programunkkal csatlakozunk. Minthogy ilyenkor a szomszédos Jósza András Múzeum rendkívül gazdag rendezvénysort kínál, mi ezekhez illeszkedő kamara kiállítással, rövid, érdekes helytörténeti előadással, gyermekvetélkedővel színesítjük a programot. A Múzeumok Őszi Fesztiváljába 2017-ben kapcsolódtunk be, ennek keretében éjszakai lámpás levéltári sétán vehettek részt az érdeklődők. A múzeum munkatársai állandó kutatóink, előadóink, mint ahogy a mi munkatársaink is előadásokat tartanak, kiállítást nyitnak meg a múzeumban. A helybeli szakkönyvtárakkal az évek során konstruktív szakmai kapcsolat alakult ki. Ebben sokat segített a társintézményekkel szervezett közös programok sora, egymás személyes megismerése. A könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos tapasztalatcsere, egymás informálása, jó tanácsokkal való ellátása ma már a mindennapi munka része. Szívesen hívjuk vendégkiállításra, bemutatkozásra a könyvtárakat, mint ahogy örömmel veszünk részt a digitalizálásban élen járó könyvtáros kollégákkal szakmai megbeszéléseken, fórumokon. Pályázatokon kívüli közös munkánk szép eredménye a Nyírvidék című folyóirat digitalizálásra való előkészítése, valamint a könyvhéten, könyvtári bemutatkozáson való megjelenésünk, részvételünk.

A levéltár kutatótermében negyedévenként-félévenként ül össze a Kutatói Kerekasztal. A résztvevőkkel: a levéltárosokkal, könyvtárosokkal, nyíregyházi és más városbeli múzeumi szakemberekkel, kutatótanárokkal és a figyelemre méltó eredményeket elért amatőr kutatókkal. a folyamatban lévő munkákról, tervekről, célokról és módszerekről beszélgetünk.

A felsőoktatási intézményekkel kialakított kapcsolatok közül a legrégebbi és leghangsúlyosabb a Nyíregyházi Egyetemmel történő együttműködés. A levéltár tudományos munkatársai hosszú éveken át óraadók voltak a főiskola történelem tanszékén. Bár az oktatási rendszer átalakult és ez a kapcsolat megszűnt, a ma már egyetemenként működő intézmény továbbra is szívesen látja a levéltárosokat előadóként, szekcióvezetőként konferenciáin, mint ahogy az egyetemi oktatók is örömmel fogadják el a levéltár felkérését a különböző rendezvényekre, hallgatók számára szervezett programokra. A Szent Atanáz Görögkatolikus Főiskola nemcsak oktatási intézmény, hanem kutatóközpont is, amely élen jár a hazai és

határon túli közgyűjteményekben őrzött görögkatolikus források feltárásában és közreadásában. Ezt a munkát érdemes minél szélesebb körben megismertetni, ezért örömmel mutatjuk be valós és virtuális formában kiadványaikat és azok szerzőit, illetve veszünk részt tudományos rendezvényeiken. Legközelebbi bemutatkozásukat ez év decemberére tervezzük. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetéhez számos szál köti levéltárunkat. Több kolléga tanult itt és szerzett vagy szerez minősítést a doktori iskolában. Rendszeresen kapunk meghívást rendezvényeikre, felkérést kötetekben megjelenő tanulmányok írására. Az egyetem oktatóira előadóként, helytörténeti tanácsadóként, szerzőként is számíthatunk. Szakmai munkánkat segítik gyakornokok ajánlásával, közönségkapcsolatainkat pedig azáltal is bővítik, hogy hallgatóik számára minden évben szerveznek levéltári sétát. A budapesti ELTE is – ha nem is olyan szorosán, mint a DE – hasonló módon kötődik intézményünkhöz.

A Beregszászban működő II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola a kárpátaljai magyarság tudományos kulturális centruma. Tanáraival személyes és szakmai kapcsolatunk is kiváló. Bereg megyét érintő helytörténeti kutatásaikat rendszeresen osztják meg velünk különböző rendezvényeinken, mint ahogy mi is gyakran veszünk részt konferenciáikon, kulturális, tudományos rendezvényeiken, amelyeken nemcsak hallgatóikkal, hanem helybeli kutatókkal, tanárokkal, lokálpatriótákkal is találkozhatunk.

A szakmán belül szervezett keretek állnak rendelkezésre a kapcsolattartásra, tapasztalatcserére. A Magyar Nemzeti Levéltár tagintézményeinek személyes találkozóit, továbbképzéseit, on-line kommunikációs lehetőségeit mellett a szakmai egyesületeink által szervezett könyvbemutatók, piknik, konferenciák, vándorgyűlések adnak lehetőséget az újdonságok és más megközelítési módok megismerésére, sőt a saját levéltárunk, kutatási eredményünk megismertetésére is jó alkalom a megyei és országos könyvtárak, múzeumok, egyetemek meghívásainak elfogadása révén a rendezvényeiken előadóként vagy hallgatóként való részvétel.

Külön szót érdemelnek azok a kulturális kapcsolatok, amelyek a közönség számára is különlegességet tartogatva látható formában realizálódnak. Ezek közül kiemelkednek a társintézmények (MNL OL, JAM, MZSMVK, NYEEL) vendégkiállításai, valamint az európai képviselők parlamenti csoportjának Bocskor Andrea és a kárpátaljai kutató-tanár, Molnár D. Erzsébet által összeállított vándorkiállítása a málenkij robotról. Meg kell említeni a Megyei Közgyűléssel közös eredményeket is: a Magyar Levéltáros Egyesület által kitüntetett holokausz, valamint a málenkij robot adatbázishoz végzett munkák segítése mellett a Megyei Közgyűlés támogatta a 2015. évi levéltári napunk szolvai emléktáblájának megemlékezés méltóvá tételét azzal, hogy a megye és a város közös emléktábláját elhelyezték a siratófalon. Az idén megtiszteltetés volt számunkra, hogy részesei lehettünk a Magyar Kultúra Napja alkalmából a Megyeháza Bessenyei Termében rendezett Kölcsey-kiállításnak, amelyen az OSZK őrzetében lévő Himnusz-kézirat és partitúrája mellett bemutathattunk a Kölcsey család általunk őrzött néhány iratát is. Köszönet illeti a Közgyűlés elnökét és alelnökeit rendezvényeinken való személyes részvételükért és azért a figyelemért, amivel levéltárunk munkáját kísérik.

Külföldi kapcsolataink kétdimenziósak. Alkalmoszerűen, egy-egy levéltári nap tematikájához kapcsolódóan van módunk és lehetőségünk meghívni neves külföldi előadókat, és konferenciánkon előadott kutatási eredményüket megjelentetni évkönyvünkben. Hosszabb távú együttműködésre azokkal a határon túli közgyűjteményekkel, elsősorban a levéltárakkal törekszünk, amelyek a régióra vonatkozó írott forrásokat őrzik. Legintenzívebb a Kárpátaljai Állami Levéltárral fenntartott kapcsolatunk. Kárpátaljai kollégáink részt vesznek minden évben levéltári napjainkon és kiemelt rendezvényeinken. Az elmúlt évben hosszú évek óta végzett közös kutatásunk sikere volt a Beregszászban őrzött Bereg vármegyei magyar köriratos pecsét adományozó 1836. évi kiváltságlevél hasonmás kiadásban való megjelentetése a Külügyminisztérium támogatásával. A könyvkiadás, valamint a Nyíregyházán és Ungváron szervezett könyvbemutató reményeink szerint új fejezetet nyit a közös forrásfeltárásban és végre közkinccsé válhatnak a legfontosabb dokumentumok a beregszászi levéltár gyűjteményéből is. Az idej terveink között szerepel a beregi főispáni iratok orosz nyelvű darab

szintű jegyzékeinek magyarra fordítása és belső hálón a kutatók rendelkezésre bocsátása, valamint levéltár-történeti délelőttünkön a Kárpátaljai Állami Levéltár bemutatkozása. Közös programjainkra továbbra is hívjuk és várjuk mindkét ország diplomáciai testületének tagjait is.

A szatmárnémeti levéltárban a vezetőcsere folyamatban van. A korábbi jó kapcsolat folytatását reméljük, illetve azt, hogy együttműködésünknek kézzel fogható eredménye is lesz az idei levéltári napon, amikor romániai múzeumos kollégánk Aurel Popról szóló előadásának illusztrálásaként kiállíthatjuk másolatban azokat az első világháborúról készült képeket, amelyekről majd beszél. Szatmárnémetiben és Nagykárolyban a múzeumos kollégák is tagjai annak az MNL-en belül működő Károlyi-kutatócsoportnak, amelynek célja a szatmári nemes család történetének feltárása. A csoport az idei szakmai kerekasztal megbeszélését Nagykároly környékére tervezi. Az elmúlt évi csurgói workshopon mutattuk be a levéltárunk által megjelentetett Barkóczy-Károlyi levelezést, amelyet az NKA mellett a szatmárnémeti Identitas Alapítvány is támogatott. A városban működő Szent István Kör szintén rendszeresen hívja kollégáinkat egy-egy történeti előadás megtartására.

Mindkét ország levéltára fontos fondjainak iratjegyzéke korábban magyarul is megjelent Henzsel Ágota főlevéltáros kollégánk közreműködésével.

Nyíregyháza történetének megismerése – bár 1753-tól kezdődő újraterelítésétől szép számmal maradtak fenn iratai – lehetetlen a szlovákiai levéltárakban található források nélkül. Kutatásokat folytatunk szlovák őseink emlékeit keresve az eperjesi, kassai, pozsonyi levéltárakban, rendszeresen részt veszünk a vágsellyei levéltárosokkal egymás konferenciáin előadóként és vendégként. Voltunk már Kassán a könyvtár vendégei levéltári napon és meglátogattuk a városi és megyei levéltárat is. 2017-ben a nemzetközi konferenciánk témája a szlovák–magyar lakosságcsere volt, amelyre előadónak több szlovák és magyar történészt hívtunk meg.

Nyíregyháza testvérvárosában, Iserlohnban is működik városi levéltár, amelynek irataiból már két könyvet is publikált Galambos Sándor főlevéltáros kollégánk. A kapcsolatok most újra megélnéülnek a nyíregyházi városi bizottság segítségével, így remélhető, hogy a közeljövőben újabb kiadványok, kiállítások reprezentálhatják majd közös munkánkat.

5. Levéltár-pedagógia

Az iskolán kívüli ismeretszerzést fontosnak tartó néhány, az új tanítási módszerekre fogékony pedagógus rendszeresen ellátogat diákjaival a levéltárba. 2017-ben 23 csoportos levéltári látogatást, illetve levéltári órát tartottunk összesen 713 fő részvételével. Az általános levéltári séta és bemutató mellett a tananyaghoz és az aktuális évfordulókhoz illeszkedő tematikus órákínálatból választhatnak foglalkozás típusát a tanárok és diákok. Korábban szerveztünk forrásbemutató estétet, honismereti táborot, a Sóstói Múzeumfalú gyermeknapi programjának kínálatát színesítette több éven át a Levéltár-ház genealógiai, heraldikai foglalkozásainak sorozata. Az elmúlt időszakban továbbra is intézményspecifikus, ugyanakkor az ismeretszerzés formáinak átalakulását követő programokat szervezünk. Alkalmazkodva a kor igényeihez elkészítettük a célirányosan gyerekeknek szóló intézményt bemutató interaktív videót, amely nagy sikert aratott a diákok körében. Az on-line tanulást a városbeli iskolák történelemtanárainak közreműködésével pályázati forrásból finanszírozott e-learning tananyagokkal és saját fejlesztésű internetes történeti játékokkal is segítjük. Ugyanakkor szeretnénk megtartani a személyes kapcsolatot a tanárokkal és diákokkal. A helytörténetírás és -kutatás fontosságára és szépségeire irányítjuk rá a gyerekek figyelmét a különböző – ma már digitális technikát is alapul vevő – pályázatainkkal, vetélkedőinkkel. Az elmúlt évben közös kutatásra is invitáltuk a gimnazistákat. A málenkij robotra elhurcoltak felkutatására, életük megismerésébe kapcsolódott be a Zrínyi Ilona Gimnázium kutatótanára, dr. Szilágyi László és diákja, Molnár Eszter. Az oral history gyűjtés eredményeit rendhagyó történelemóra keretében folyamatosan ismertetik meg. A szemtanúkkal, utódokkal folytatott beszélgetésről rövidfilmet is készítettek, amely felhasználható a történelemoktatásban. A tavaly februári helybeli bemutató után a városbeli történelemtanárok számára 2018. február 28-ra szerveznek nyílt vetítést és

tapasztalatcserét. Szilágyi tanár úrral közösen szervezzük az érettségire előkészítő Nyíregyházi Kutatódiákok Társadalomtudományi Konferenciáját. Az idén február 9-én tartott második találkozón a Zrínyiseken kívül bemutatták dolgozataikat a Vasvári Pál Gimnázium és az Arany János Általános Iskola és Gimnázium diákjai is.

A helyörténet iránt érdeklődő, vagy ehhez kapcsolódó tárgyat oktató tanárok számára alkalmanként rendezünk szakmai ankétokat a források szerepéről és a levéltár oktatási folyamatba való bekapcsolódásáról a KLIK-kel, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Egyesülettel közösen.

6. Pályázataink

A levéltár költségvetése nem tudja fedezni a szakmai programok megvalósítását, ezért régóta pályázati támogatások segítségével jelentjük meg kiadványainkat és szervezzük rendezvényeinket. Speciális tevékenységünket leginkább az NKA Közgyűteményi Kollégiuma támogatja. Évfordulós projektjeinket (holokauszt, málenkij robot, reformációs megemlékezések) egyedi pályázatok támogatásával valósítottuk meg.

Figyelemmel kísérjük azokat a pályázatokat is, amelyek infrastrukturális fejlesztésre adnak módot, illetve lehetővé tennék a ritkán megforduló célcsoportoknak a minél intenzívebb bevonását (fogyatékkal élők, pedagógusok, értelmiségiek, az aktív korosztály hely- és családtörténet iránt fogékony tagjai, kulturális egyesületek, klubok stb.).

Az uniós pályázatok új utakat nyitottak meg előttünk. Néhány évvel ezelőtt a helybeli, akkor még főiskolaként működő intézmény szakkönyvtára projektvezetésével olyan TÁMOP pályázat részesei lettünk, amely széles teret biztosított a közönségkapcsolat bővítéséhez. A könyvtári katalógus adatbázisba vitele mellett lehetőséget kaptunk konferenciák, előadások, beszélgetések szervezésére és a közös honlap működtetésére. Egy másik TÁMOP pályázat munkatársaink sokirányú továbbképzését tette lehetővé. A TIOP az iskolán kívüli tanulás infrastruktúrájának kialakítását támogatta. Segítségével kialakultak, korszerűsödtek az intézmény közönségkapcsolati terei, megújult az infokommunikációs közparkunk és ma már a fogyatékkal élők számára segítséget jelentő eszközök (hallássérülteknek indukciós hurok, látássérülteknek Jaws felolvasó program stb.) is rendelkezésre állnak. A modern oktatóterek létrejöttével olyan programokat tudunk szervezni kisebb csoportok számára, amelyek sem térben, sem időben nem akadályozzák a napi szakmai munkát.

2017-ben hat pályázatot nyertünk el és ugyanennyivel számoltunk el. A pályázatok egy része rendezvényeink költségeit fedezte, így a levéltári napok, a helyörténeteszek találkozója és a beszélgetések a 20. századról című sorozatunk programjait. A többi pályázat könyvkiadásra irányult. A külügyminisztérium támogatásával megjelentettük Bereg vármegye 1836. évi kiváltságlevelét, a GULÁG emlékévként pályázati forrásából a megyei elhurcoltakról adtuk ki egy kötetet, az NKA pedig a Károlyi Sándor és felesége levelezésének negyedik kötetét támogatta.

Humán erőforrásunk

Feladatainkat változó létszámmal hajtjuk végre. Az elmúlt években többen mentek nyugdíjba. Új munkatársaink között sok a fiatal, akik a régi munkatársakhoz hasonló elkötelezettséggel, lelkesen igyekeznek elsajátítani a szakmai ismereteket. Csak remélni tudjuk, hogy hamarosan lesz a mi szféránkban is fizetésrendezés és az alacsony bér miatt nem kényszerülnek pályamódosításra. Ez azért fontos, mert munkánkhoz a tudás mellett hely- és iratismeret is szükséges, erre pedig csak több éves gyakorlattal lehet szert tenni. Ezért tudunk haladni ma már a közfoglalkoztatottként hosszabb ideje nálunk dolgozó 8 kollégával is, akik folyamatos mentorálás mellett sajátítják el a speciális ismereteket. Gyakornoki programot biztosítunk a fiataloknak, igyekszünk figyelni nyugdíjasainkra, esélyegyenlőségi és fenntartható fejlődési munka-teamünk pedig szem előtt tartja a megfelelő közösség, munkakörnyezet kialakításához és a takarékos gazdálkodáshoz szükséges teendőket.

Jelenleg 23 alkalmazottja van a tagintézménynek, ebből 2 fő egy éves határozott idejű szerződéssel a nyár közepéig dolgozik, 2 fő félállású. Felsőfokú diplomával 12-en

rendelkeznek, tudományos minősítéssel 1 fő rendelkezik, felsőfokú segédlevéltáros szakképesítéssel 3 fő. Jelenleg is többen tanulnak, tervezik a tanulást, illetve a doktori fokozat megszerzését. A tudományos csoport tagjai közül Bánszki Hajnalka igazgatóhelyettes a csehszlovák–magyar lakosságcsere feltárásában és megismertetésében vállal szerepet, illetve koordinálja a levéltár informatikai feladatait. Galambos Sándor főlevéltáros a dualizmus kori alapítványok mellett a 20. századi események megismeréséhez nyújt sokféle segítséget. Gottfried Barna főlevéltáros a Székely Hadosztály kutatásában szerzett országos hírnevet. Henzsel Ágota főlevéltáros a várostörténet mellett figyelemre méltó kutatásokat végzett a 17. századi Szatmár vármegyei jegyzőkönyvekben, a Rákóczi-kori iratokban, jelenleg pedig a reformáció időszakának forrásfeltárásán dolgozik. Kujbusné dr. Mecsei Éva igazgató város- és levéltártörténeti kutatásokat folytat, valamint részt vesz a 20. századi adatbázisok létrehozásában. Nagy Dóra főlevéltáros az Apafi-kori Erdély történetének jó ismerője és a levéltár-pedagógia lelkes szervezője. Smid Enikő az iskolai iratok és anyakönyvek referense, Csorba Noémi pedig latin tudását kamatoztatja a címeres nemeslevél feldolgozásakor és a kutatóban. Kocsis György a szakkönyvtár vezetője és egyben feldolgozó könyvtárosa is. A tudományos munkatársak mellett a segédlevéltárosok, levéltári kezelők, adatrögzítők, gazdasági ügyintézők, iktatók, raktárosok és technikai munkatársak együttes közösségi munkájának köszönhetően 2015-ben megkaptuk az Év Levéltára kitüntető címet.

Munkánkat elismerés övezi. A társadalmi közmegebecsülés jeleként tekintünk minden rendezvényre, amelyen sokan megtisztelnek bennünket érdeklődésükkel, minden fórumra és híradásra, amely a munkánkról szól, minden szponzorálásra, amely szakmai munkánkat segíti, és minden iratajándékra is – az értéktelennek gondolt múlt századi családi fotóalbumtól a több száz ezer forintot érő oklevélig – mert tudjuk, hogy a szeretettel őrizgetett, érzelmi szálakkal az ősohhoz kötött dokumentumokkal egy személy, egy család személyes életének egy darabját kapjuk meg azzal a céllal, hogy mint a múlt reprezentánsát megőrizzük a jövő számára.

Az elismerés díjakban és kitüntetésekben is megnyilvánul. Az intézményünket a Megyei Közgyűlés 2012-ben tisztelte meg emléklapjával, Dr. Nagy Ferenc és Kujbusné dr. Mecsei Éva igazgató is megkapta a legmagasabb szakmai elismerést, a Pauler Gyula-díjat, Kujbusné dr. Mecsei Évát 2002-ben a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítvány a Tudományért-díjjal tüntetett ki. 2003-ban megkapta Nyíregyháza Megyei Jogú Város Nyíregyháza tudományos életéért-díját, 2011-ben pedig a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Rákóczi-emléklapját, valamint bronz emlékérmét. 2012-ben átvehette a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét. 2016-ban a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés ezüst emlékéremmel tisztelte meg. Munkatársaink közül Henzsel Ágota főlevéltáros Rákóczi-kori kutatásaiért a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Rákóczi-emléklapját, valamint bronz emlékérmét kapta. Czapárné Helmeczi Alíz Levéltárért-díjban, Hartai-Benda Erika és Barna Melinda segédlevéltárosok pedig Dóka Klára-díjban részesültek. Nagy Dóra és Bánszki Hajnalka főlevéltáros, Nagy Dóra tanácsos is lett.

Szakmai tevékenységünkről, rendezvényeinkről több kommunikációs csatornán is igyekszünk hírt adni. Bízunk benne, hogy a helytörténet írott forrásainak megőrzése, feldolgozása és megismertetése érdekében végzett munkánk eredményeként sikerül minél szélesebb körben megismertetni a levéltárat, mint a nemzet emlékezetét és a közbizalomnak köszönhetően megóvhatjuk a múlt feltárásában nélkülözhetetlen iratokat, illetve azok felbecsülhetetlen értékére is sikerül ráirányítani a figyelmet.

Nyíregyháza, 2018. február 20.

Kujbusné dr. Mecsei Éva
igazgató
MNL SZSZBML

